

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 346.1 (045)

О. В. Лопушанська,
кандидат юридичних наук

КОМЕРЦІЙНЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО ЯК ІНСТИТУТ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

У статті автором встановлено особливості комерційного посередництва як окремого інституту господарського права, визначено його ознаки, принципи, склад відносин та обов'язки суб'єктів. На підставі проведеного дослідження встановлено, що комерційне посередництво – це нова для України економіко-правова категорія, що потребує належного правового регулювання та інституційного розвитку.

Ключові слова: комерційне посередництво, господарське право, господарювання, агент.

Постановка проблеми та її актуальність.

Перехід України до ринкових відносин характеризується активізацією всіх сфер суспільного виробництва, у тому числі й господарювання. При цьому не тільки зростає кількість суб'єктів, які беруть участь у торговельній, комерційній діяльності, а й з'являються нові види торговельних операцій, збільшується обсяг товарообігу.

Участь у сфері господарювання посередників, що сприяють діяльності товаровиробників, – одна із важливих умов функціонування суспільних відносин будь-якої економічної системи. Їх діяльність має бути належним чином урегульована з урахуванням інтересів усіх учасників відносин, проте основні аспекти даного питання залишаються наразі без належної уваги з боку законодавця. Зазначені обставини вказують на актуальність теми, обраної для наукового дослідження у рамках даної статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження є роботи відомих науковців у галузі загальної теорії права і праці вчених-цивілістів, вчених у галузі господарського права та міжнародників, таких як: Ч. Н. Азімов, С. С. Алексєєв, В. С. Анохін, М. І. Бару, В. І. Борисова, М. І. Брагінський, С. Н. Братусь, В. В. Вітрянський, В. П. Грибанов, О. В. Дзера, О. С. Іоффе, А. І. Камінка, Ю. М. Крупка, Н. С. Кузнєцова, В. І. Лебеденко, В. В. Луць, Б. М. Мезрін, А. В. Міцкевич, В. Л. Мусіяка, Є. Л. Невзгодіна, В. І. Поздняков, В. К. Попов, В. А. Рясенцев, Н. О. Саніахметова, М. М. Сібільов, І. В. Спасибо-Фатєєва, М. С. Строгович, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневич, Є. Д. Шешенін, Р. Й. Халфіна, В. Ф. Яковлев та ін., а також праці деяких закордонних юристів В. Ансон, М. Бартошек, Г. Ласк, Р. Саватьє та ін.

Мета дослідження. Мета даної статті – обґрунтування самостійної ролі посередництва як одного з важливих компонентів ринкової економіки, вироблення теоретичних і практичних рекомендацій щодо удосконалення господарського законодавства у цій сфері. Відтак, слід вирішити такі наукові завдання:

- охарактеризувати комерційне посередництво як теоретико-правову категорію;
- розглянути ознаки та принципи комерційного посередництва;
- дослідити зарубіжний досвід із аналізованого питання;
- виокремити авторські пропозиції щодо удосконалення досліджуваного господарсько-правового інституту.

Виклад основного матеріалу. Комерційне посередництво – відносно новий вид господарських відносин, що зазвичай виникає на підставі своєрідного виду договору – агентського договору [1, с. 423].

Відповідно до ч. 1 ст. 295 Господарського кодексу України комерційне посередництво є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє [2].

Теоретичних же підходів до визначення даного поняття в українській правовій науці існує багато. Пропонуємо ознайомитися з окремими із них.

Вітчизняний вчений у галузі господарського права О. М. Вінник пропонує таке визначення поняття «комерційне посередництво» як «різновид господарських правовідносин, що склада-

ються на договірних засадах між агентом (суб'єктом агентської діяльності у сфері господарювання), принципалом і третіми особами щодо представницьких дій агента, котрі здійснюються від імені, під контролем і за рахунок принципала з метою задоволення приватних інтересів учасників зазначених відносин (агента, принципала, третіх осіб) та з врахуванням публічних інтересів (дотриманням публічного господарського порядку)» [1].

Сучасний науковець О. В. Потудінська визначає комерційне посередництво як підприємницьку діяльність у сфері надання послуг та класифікує її на такі групи, як: біржова, страхова, торгівельна, туристична та ін. [3, с. 78].

Представник хмельницької школи господарського права В. Резнікова виділяє два основних підходи до визначення поняття «посередництва»:

- вузьке значення, що полягає лише у наданні фактичних послуг;
- широке розуміння як таке, що трактується через надання послуг не тільки фактично, а й юридичного характеру [4, с. 77].

На нашу думку, комерційне посередництво є видом господарської діяльності, що здійснюється виключно суб'єктами підприємництва, суть якого полягає у наданні інформаційно-консультативних і представницьких послуг, а також сприяння створенню нових зобов'язань в інтересах, на користь і за рахунок клієнтів. До того ж останні характеристики є головними ознаками даного господарсько-правового інституту.

Провідний вчений Ю. М. Крупка до ознак комерційного посередництва, що виокремлює його з-поміж інших видів підприємницької діяльності, відносить такі:

- різновид діяльності, що здійснюється з метою отримання прибутку;
- отримує фактичне втілення у сфері господарської діяльності;
- комерційним агентом може бути лише суб'єкт господарювання (фізична особа-підприємець або юридична особа, що діє від імені, в інтересах і за рахунок особи, яку він представляє);
- наявність спеціальних підстав виникнення агентських відносин – агентського договору або факту схвалення підприємством, якого представляє комерційний агент, угоди, укладеної в його інтересах агентом без відповідних повноважень чи з перевищенням наданих йому повноважень [5, с. 197].

Натомість професор В. С. Щербина до ознак комерційного посередництва відносить такі:

- основною метою є надання послуг шляхом посередництва;
- дані господарські відносини виключно у процесі здійснення суб'єктами господарської діяльності [6, с. 435-436].

Що ж стосується принципів комерційного посередництва як основоположних ідей, то до таких український науковець В. В. Цюра, зокрема, відносить: принцип фидуціарності відносин представництва; принцип співрозмірності повноважень; принцип недопустимості конфлікту інтересів [7, с. 85].

Слід зазначити, що характерною особливістю комерційного посередництва є те, що посередником виступає суб'єкт підприємницької діяльності, який постійно та самостійно представляє юридичних та фізичних осіб у частині укладення ними договорів у сфері підприємницької діяльності [8, с. 77].

Отже, на підставі зазначеного вище, можемо констатувати, що сучасна правова доктрина характеризується єдністю підходів щодо формулювання основних критеріїв та принципів досліджуваної у рамках цієї статті господарсько-правової категорії.

Слід зазначити, що інститут комерційного посередництва не є новим явищем у правовій науці, адже ще у 60-х роках ХХ століття у Німеччині були створені перші універсальні інвестиційні банки, що займалися реалізацією всього комплексу посередницьких операцій з цінними паперами. Саме ці установи, розробляючи нетрадиційні джерела отримання прибутку і формуючи фактично нові галузі промисловості, вони мали істотне значення у процесі індустріалізації таких могутніх країн, як США, Швеція та Німеччина [9, с. 102].

Особливістю німецького посередництва є його змішана форма, що називається «прокура». Суть даного виду діяльності полягає у тому, що комерційний посередник (представник) отримує необмежені по відношенню третіх осіб, повноваження щодо управління і розпорядження торговими справами від імені та за рахунок власника [10].

Аналіз законодавчої бази і юридичної літератури Французької республіки свідчить, що у цій країні договір, що опосередковує надання численних юридичних і фактичних послуг посередництва у сфері торгівельного обороту, регулюється відповідними нормами французького циві-

льного кодексу [11]. Слід звернути увагу, що нормативно закріпленої диференціації з питань правового регулювання відносин представництва (посередництва) і доручення долається у Франції положеннями правової доктрини [12].

Цікавим є той факт, що окремі національні системи права посередників називають по-різному. Так, у Франції, Італії, Нідерландах вони називаються комерційними агентами. У Німеччині, Японії, Бельгії, деяких інших країнах – представниками. В англо-американському праві та Швейцарії – агентами та принципалами [13].

Треба звернути увагу на те, що потребує реагування ситуація, що склалася в Україні, коли на практиці між суб'єктами господарювання існує ланка із двадцяти, а то і більше посередників, що суперечить не тільки принципу успішного ведення будь-якої підприємницької діяльності, а й створює перешкоди для укладення договору. Тому, вважаємо, що дана ситуація негативно впливає на умови здійснення підприємницької діяльності, у тому числі, і для посередників. Відтак, можемо констатувати, що це питання потребує нормативного регулювання.

Доцільним у тут є аналіз досвіду зарубіжних країн, у законодавстві яких на належному рівні регламентовано діяльність посередників (маклерів – у Німеччині, Швейцарії, куртьє – у Франції, агентів – в Англії, США тощо).

Разом із тим, мабуть, найголовнішою проблемою є питання винагороди посередників. Відсутність нормативного закріплення методики нарахування вартості послуги (так званих тарифних ставок), розв'язує руки посередникам і ті дуже часто встановлюють перевищені у десятки разів суми за надані послуги. Як свідчить практика, тарифікація у даному випадку є вкрай потрібною.

Висновки. Саме зазначені вище проблеми мають бути висвітлені у змінах і доповненнях до чинного Господарського кодексу України, які, сподіваємось, зроблять ринок посередницьких послуг прозорішим та ефективнішим, що сприятиме побудові в Україні міцної економічної системи та розвитку всіх сфер господарювання.

Як вважає вітчизняний вчений О. Титова, сучасна ситуація потребує такого підходу до законодавчого забезпечення економічної діяльності, який, з одного боку, поєднував би динамічність розвитку, а, з іншого – сталість та спадкоємність [14], що свідчить про необхідність подальших

наукових розвідок аналізованого у рамках цієї статті питання.

Література

1. *Вінник О. М.* Господарське право: курс лекцій / О. М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
2. *Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року* // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
3. *Потудінська О. В.* Правова природа комерційного посередництва / О. В. Потудінська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – № 6-1. – Том 2. – С. 77-79.
4. *Резнікова В.* Посередництво в економіці та господарському праві України / В. Резнікова // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – С. 74-77.
5. *Крупка Ю. М.* Господарське право України: Навч. посіб. для дистанційного навчання / За наук. ред. Н. Р. Малишевої. – К.: Університет «Україна», 2007. – 342 с.
6. *Щербина В. С.* Господарське право: Підручник / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2005.
7. *Цюра В. В.* Структурний аналіз та принципи інституту представництва в цивільному праві / В. В. Цюра // Бюлетень Міністерства юстиції України. – № 2 (100). – 2010. – С. 82-89.
8. *Назаренко В.* Представництво: поняття, сутність та види (історично-правовий і порівняльний аспекти) / В. Назаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 2. – С. 75-79.
9. *Драган О.* Цілі та форми забезпечення діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів / О. Драган // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 102-104.
10. *Гордон А.* Представительство в гражданском праве / А. Гордон. – СПб, 1879.
11. *Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона)* / Пер. с франц. – К., 2006.
12. *Мережко А. А.* Транснациональное торговое право / А. А. Мережко. – К.: Таксон, 2002. – 464 с.
13. *Назаренко В.* Історичні аспекти уніфікації права міжнародних комерційних контрактів / В. Назаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 74-77.
14. *Титова О.* Концепція та програма модернізації господарського права України / О. Титова // Право України. – 2008. – № 6. – С. 73-77.

О. В. Лопушанская

Коммерческое посредничество как институт хозяйственного права

В статье автором установлены особенности коммерческого посредничества как отдельного института хозяйственного права, определены его признаки, принципы, состав отношений и обязанности субъектов. На основании проведенного исследования установлено, что коммерческое посредничество - это новая для Украины экономико-правовая категория, требует надлежащего правового регулирования и институционального развития.

Ключевые слова: коммерческое посредничество, хозяйственное право, хозяйствование, агент.

O. Lopushanska

Commercial mediation as an institution of the commercial law

In the article the author of the specific features of commercial mediation as a distinct institution of commercial law, defined its characteristics, principles, composition and duties of the subjects of relations. Based on the study found that commercial mediation is a new economic and legal category for Ukraine that requires proper legal regulation and institutional development.

Key words: commercial mediation, commercial law, management, agent.